

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN “ÇOCUK” KAVRAMINA İLİŞKİN SAHİP OLDUKLARI ZİHİNSEL İMGELER

Yasemin Kuyucu
Selçuk Üniversitesi
yasemin.kuyucu@hotmail.com

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
Selçuk Üniversitesi
mesahin@selcuk.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. M. Osman Kapıcıoğlu
Yıldız Teknik Üniversitesi
osmankurtkan@gmail.com

Özet

Bu araştırmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin çocuk kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgelerini (metaforları) metafor tekniğini kullanarak okulöncesi öğretmenlerin çocuklarla ilgili algılarını tespit etmektir. Çalışma grubunu 2012-2013 eğitim öğretim yılında Konya ili Meram, Karatay ve Selçuklu ilçelerinde anaokulu ve anasınıflarında görev yapan 100 (n=100) okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Nitel olarak gerçekleştirilen bu araştırma “*olgubilim*” modeline göre yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizi yapılarak okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin algıları 10 adet farklı kavramsal kategoride oluşmuştur. Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk kavramına ilişkin oluşturdukları metaforları kavramsal kategorilere ayrıldığında en çok metafor bulunan kategorinin “şekillendirilebilen bir hammadde olarak çocuk” olduğunu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metafor, Okul öncesi eğitim, Çocuk.

METAPHORS OF PRESCHOOL TEACHERS ON “CHILD”

Abstract

The aim of this study is find out, with the metaphor technique, the impressions and images of preschool teachers about “child”. The study group consists of 100 preschool teachers who work in Meram, Karatay and Selçuklu sections of Konya during 2012-2013 academic year. The data obtained were analyzed in accord with the qualitative research model “phenomenology”. Thus, the data analyzed made up 10 categories reflecting the images of the teachers regarding “child”. The most commonly used metaphor is “the child as raw material to be shaped”.

Key Words: Metaphor, Preschool Education, Child

GİRİŞ

Eğitimin ilk basamağını oluşturan “Okul Öncesi Eğitim”, çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan; bedensel, psiko-motor, sosyal-duygusal, zihin ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, kişiliğin şekillendiği ve çocuğun devamlı olarak değiştiği bir süreçtir (Ömeroğlu ve Yaflar, 2004). Okul öncesi öğretmenleri ise bu sürecin en önemli ögesidir. Öğretme-öğrenme sürecinin etkili olabilmesi için öğretmen-öğrenci arasında çok özel bir ilişkinin kurulması gerekir (Tepeli ve Arı, 2011). Olumlu bir sınıf ortamı büyük ölçüde öğretmenlerin çabası ile oluşur. Oğuzkan(1998)’e göre okulların sadece yeterli sayıda öğretmen gereksinimi olmamakta, aynı zamanda yetenekli, mesleğine bağlı ve kendisinden beklentilerin farkında olan ve bunları gerçekleştirmeye çalışan öğretmenlere de ihtiyacı bulunmaktadır (Akt: Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005).

Çocuklara verilecek eğitim, daha aydınlık bir gelecek için toplumların en önemli güvencesidir. Bu nedenle her ülke çocuklarını huzur, güven ve barış dolu bir ortam içerisinde gerekli imkânları sunarak eğitmek zorundadır. Bu konuda da en büyük görev ailelerden sonra ona hayatını tamamen değiştirerek yeni bir kimlik sunacak öğretmenlere düşmektedir (Dağlıoğlu,2012).Okul öncesi öğretmeni gruplardaki çocuklara en yakın, okulun öğretim ve eğitiminden sorumlu kişidir. Çocuk için öğretmen öğreten, eğiten, seven, dostluk gösteren, kısacası günün büyük bir bölümünde kendisinin ve arkadaşlarının ihtiyaçlarını yerine getirmek için çalışan bir insandır (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2003). Metafor kelimesi, Yunanca “Metapherein” kelimesinden türemiştir. Meta, değiştirmek demektir ve pherein ise katlanmak anlamındadır (Levine, 2005, Akt: Semerci, 2007). İngilizce “metaphor” sözcüğüne karşılık gelen ve Türkçede mecaz, benzetme, eğretilme gibi farklı kavramların yerine kullanılan metafor, son dönemlerde nitel araştırmaların en önemli veri toplama araçlarından birini oluşturmaktadır. Metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram veya durumu başka bir kavramla, bir durumla ifade etme biçiminde tanımlanabilir. Metaforlar üzerine, sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinde 1980’lerden beri çok sayıda araştırma yapılmıştır. Araştırmaların bir kısmı eğitim ile ilgilidir (Aydın ve Pehlivan, 2010) Metaforlar insanın doğayı ve çevresini anlamasının, anlamsız gibi görünen nesnel gerçeklikten belirli yorumlar yoluyla anlamlar çıkarmasının, yaşantı ve deneyime anlam kazandırmanın araçları olarak “bilmeye” de olanak sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2006)

Lakoff ve Johnson (1980) “Yaşamımızdaki Metaforlar” (Metaphors We Live By) adlı kitaplarında insanların düşünme sürecinin ve kavramsal sistemlerinin metaforlar ile yapılandırıldığını belirtmektedirler. Bu nedenlerle eğitimde, insanların belirli bir olguya ilişkin algılarının betimlenmesinde metaforlar sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Akt: Hacıfazlıoğlu, Karadeniz ve Dalgıç, 2011). Metafor, bir bireyin yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşabileceği güçlü bir zihinsel araçtır (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006). Metaforlar bir kelime ya da kavramı ifade etmek için o kelime ve kavramın normal konvansiyonel anlamı dışında şiirsel ya da mecazi bir ifade ile anlatmak ve benzetmek anlamına gelmektedir (Lakoff, 1993). Kısacası ürettiğimiz pek çok metafor kavramsal haritalama sistemimizde konvansiyonel (geleneksel) anlamında sabit değillerdir ama kavramların bağlamsal faktörleri sonucu ortaya çıkmaktadır (Kovescs, 2010).

Daha çok edebiyat alanında kullanıldığı varsayılan metafor terimi aslında bireylerin günlük yaşamında da sıklıkla kullandıkları dilsel bir benzetme olgusudur. Aralarında eşdeğerlik ilişkisi bulunan iki farklı öğeden birinin diğerinin yerine kullanılarak oluşturulan dilsel kullanıma metafor denir. Eğitimde de özellikle yeni bir öğrenme gerçekleşeceğinde öğrenmeyi kolaylaştırmak ve akılda kalıcılığını sağlamak için sıklıkla eşdeğer öğelerin birbirleri yerine kullanılması yoluna başvurulur. Öz olarak metafor bir şeyi başka bir şeye göre anlamlandırmak, ifadelendirmektir (Lakoff ve Johnson 2005, Akt: Öztürk, 2007). Johnson(2005)“a göre metafor, bir fenomeni/olguyu başka bir fenomene/olguya göre anlamak ve tecrübe etmektir. Başlıca bir algı aracı olan metafor, bilinen bir alandan yeni/bilinmeyen bir alana bilgi transferini içerir (Güveli ve ark., 2011)

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere metaforlar, bir kişinin bir kavramı ya da olguyu algıladığı biçimde, benzetmeler kullanarak ifade etmesidir. Forceville (2002), herhangi bir şeyin metafor olarak kabul görmesi için su üç sorunun yanıtlanması gerekmektedir: 1- Metaforun konusu nedir? 2- Metaforun kaynağı nedir? 3- Metaforun kaynağından konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler nelerdir?(Akt: Aydın ve Ünalı, 2010). Bu ilişkiyi Saban (2004) bir örnekle şöyle ifade etmiştir: *Metaforun konusu* (örneğin, “Öğretmen bahçıvan gibidir.” cümlesindeki öğretmen sözcüğü), *metaforun kaynağı* (bahçıvan) ve *metaforun kaynağından konusuna atfedilmesi düşünülen özellikler* (bahçıvanın yetiştirdiği fidanlarla ayrı ayrı ilgilenmesi gibi öğretmenin sınıftaki öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alması) şeklinde açıklayarak metaforun kaynağının, metaforun konusunu farklı bir bakış açısıyla anlamada bir filtre veya süzgeç görevi gördüğünü belirtmiştir.

Son yıllarda eğitimcilerin dikkatini çeken metafor, yerli ve yabancı literatürde çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Hacıfazlıoğlu, Karadeniz, Dalgıç (2011), Ertan Kantos (2011), Semerci (2007), Aydın ve Pehlivan (2010), Aydın ve Eser Ünalı (2010), Saban (2009), Saban, Koçbeker ve Saban (2006), Öztürk (2007) bu araştırmalardan bazılarıdır. Yapılan araştırmalar genel olarak; “öğretmen”, “öğrenci”, “bilgi”, “yönetici”, “lider”, “müfettiş”, “coğrafya”, “okul” ve “kültür” gibi kavram ya da olguların, çalışma grubunda bulunan katılımcılar tarafından hangi metaforlarla ifade edildiğini ortaya koymuştur.

Dolayısıyla eğitimin mihenk taşı öğretmenlerin “çocuk” kavramını nasıl algıladıkları, “çocuk” kavramına karşı sahip oldukları zihinsel imgelerin nedenleri büyük önem taşımaktadır. Yapılan literatür çalışmasında öğretmenlerin çocuğa bakışlarını inceleyen bir çalışmayla karşılaşılmağı olması bu çalışmanın önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları (zihinsel imgeleri) ortaya çıkarmaktır. Bu amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?
2. Bu metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kavramsal kategoriler altında toplanabilir?

YÖNTEM

Bu nitel araştırma olgu bilim modeline göre yapılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ama derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim, bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Bu araştırma 2012-2013 eğitim öğretim yılında 100 okul öncesi öğretmeni ile yürütülmüştür. Konya İlinde Meram, Karatay ve Selçuklu bölgesinde anasını ve anaokullarında görev yapan öğretmenlere ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Okul öncesi öğretmenlerin cinsiyetlerinin frekans ve yüzde dağılımı

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kadın	97	97
Erkek	3	3
Toplam	100	100

Tablo 1’e göre araştırma çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin 97’si kadın ve sadece 3’ü erkektir. Cinsiyet dağılımındaki dengesizliğin nedeni okul öncesi alanında çalışan erkek öğretmenlerinin sayısının azlığıdır.

Tablo 2’de çalışma grubundaki öğretmenlerin hizmet süresine göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2. Okul öncesi öğretmenlerin hizmet süresi frekans ve yüzde dağılımı

Hizmet Süresi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 yıldan az	17	17
1-5 yıl	43	43
6-10 yıl	22	22
10 yıldan fazla	18	18
Toplam	100	100

Çalışma grubundaki öğretmenlerin 17’si 1 yıldan az, 43’ü 1-5 yıl, 22’si 6-10 yıl ve 18’i 10 yıldan fazla süredir okul öncesi alanında hizmet vermektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla öğretmenlerin “Çocuk... gibidir, çünkü...” ibaresini tamamlamaları istenmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinden bu ibareyi kullanarak ve sadece bir metafor üzerinde yoğunlaşarak, düşüncelerini dile getirmeleri istendi. Okul öncesi öğretmenlerine “Çocuk” kavramına ilişkin kendi metaforlarını yazmaları için yaklaşık 30 dakikalık bir süre verildi. Okul öncesi öğretmenlerinin yazdığı bu kompozisyonlar, birer “belge” ve “doküman” olarak bu araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur.

Çalışmaya katılan okul öncesi öğretmenlerin geliştirdikleri metaforların analiz edilmesi, aşağıdaki beş aşamada gerçekleştirildi: 1. Kodlama ve ayıklama aşaması, 2. Örnek metafor imgesi derleme aşaması, 3. Kategori geliştirme aşaması, 4. Geçerlik güvenilirliği sağlama aşaması ve 5. Verileri Bilgisayar Ortamına Aktarma Aşaması.

Kodlama ve ayıklama aşamasında Her öğretmenin sunduğu kâğıtta dile getirilen metaforlar kodlandı (örneğin, hamur, hazine, ağaç.. vb). Okul öncesi öğretmenleri tarafından üretilen metaforlar ortak özelliklerine göre gruplandı. Birden fazla sıklığa sahip metaforlar dikkate alınarak kategoriler oluşturuldu.

Örnek metafor imgesi derleme aşamasında bu metaforlar tekrar alfabetik sıraya göre dizildi ve ham veriler ikinci kez gözden geçirilerek her metaforu temsil eden öğretmen yazılarından birer *örnek metafor ifadesi* seçildi. Böylece, metaforların her biri için, onu en iyi temsil ettiği varsayılan örnek metafor ifadelerinin derlenmesiyle birlikte bir *“örnek metafor listesi”* oluşturuldu. Bu liste, iki temel amaca yönelik olarak derlendi: (a) Metaforların belli bir kategori altında toplanmasında bir başvuru kaynağı olarak kullanmak ve (b) bu araştırmanın veri analiz sürecini ve yorumlarını geçerli kılmak.

Kategori geliştirme aşaması okul öncesi öğretmenleri tarafından geliştirilen metafor imgeleri “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları ortak özellikler bakımından incelendi. Oluşturulan “örnek metafor listesi” baz alınarak “çocuk” kavramının nasıl kavramsallaştırıldığına bakıldı. Daha sonra her metafor imgesi “çocuk” kavramına ilişkin sahip olduğu perspektif bakımından belli bir tema ile ilişkilendirilerek toplam 10 kavramsal kategori oluşturuldu. Örneğin : “Pasif alıcı olarak çocuk”, “Değerli bir varlık olarak çocuk”, “Gelişen bir varlık olarak çocuk”.

Geçerlik güvenilirliği sağlama aşamasında, araştırmada ulaşılan 10 kavramsal kategori altında verilen metaforların, söz konusu bir kavramsal kategoriye temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla *uzman görüşüne* başvuruldu. Bu amaç doğrultusunda, uzman kişiye iki liste verildi: Bunlar; (a) 100 adet örnek metaforun alfabetik sıraya göre dizili olduğu bir liste, (b) 10 farklı kavramsal kategorinin adlarını ve özelliklerini içeren bir liste. Uzmanın bu iki listeyi de kullanarak birinci listedeki örnek metafor listesini, ikinci listedeki 10 kavramsal kategoriyle (hiçbir metafor dışarıda bırakmayacak şekilde) eşleştirmesi istendi. Daha sonra, uzmanın yaptığı eşleştirmeler araştırmacının kendi kategorileriyle karşılaştırıldı. Karşılaştırmalarda görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek araştırmacının güvenilirliği, Miles ve Huberman’ın (1994: 64) formülü (*Güvenirlik = görüş birliği / görüş birliği + görüş ayrılığı*) kullanılarak hesaplandı. Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri olduğu durumlarda istenilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, Koçbeker ve Saban, 2006; Saban, 2009). Bu araştırmanın güvenilirlik çalışmasında % 96 oranında bir güvenilirlik sağlanmıştır. Güvenirlik çalışması kapsamında görüşüne başvuru uzman, 4 metaforu araştırmacının yaptığından farklı bir kategoriye yerleştirerek ilişkilendirmiştir. Bu durumda, *Güvenirlik = 100 / (100 + 4) = 0.96* olarak hesaplanmıştır. Bütün veriler bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) bulunmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramı hakkında geliştirdikleri metaforlarla ilgili olarak elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmaktadır ve araştırma sorularına göre alt başlıklar halinde analiz edilerek yorumlanmıştır.

Tablo 3. “Çocuk” kavramına ilişkin geliştirilen metaforlar ve onları temsil eden öğrenci sayısı ve yüzdesi

Metafor Kodu	Metafor adı	f	%	Metafor Kodu	Metafor adı	f	%
1.	Hamur	14	14	24.	Gök kuşağı	1	1
2.	Boş bir kaset, cd	6	6	25.	Toprak	1	1
3.	Ayna	6	6	26.	Kutsal mekan	1	1

4.	Çiçek	6	6	27.	Işıltı	1	1
5.	Melek	4	4	28.	Su	1	1
6.	Ruhun gıdası	4	4	29.	Rüya	1	1
7.	Ağaç	3	3	30.	Uçurtma	1	1
8.	Bilgisayar	3	3	31.	Yemek malzemesi	1	1
9.	Kamera, teyp	3	3	32.	Mahsul	1	1
10.	Sevgi	3	3	33.	Gülücük	1	1
11.	Yıldız	3	3	34.	Komedyen	1	1
12.	Defter	3	3	35.	Enerji bombası	1	1
13.	Elmas mücevher	3	3	36.	Huzur	1	1
14.	Donmamış beton	2	2	37.	Özgür ruh	1	1
15.	Aç insan	2	2	38.	Hücre	1	1
16.	Sünger	2	2	39.	Yankı	1	1
17.	Açılmamış tertemiz mektup	2	2	40.	Dört mevsim	1	1
18.	Gizli kutu, hazine	2	2	41.	Beyin fırtınası	1	1
19.	Gelecek	2	2	42.	Deniz	1	1
20.	Ayçiçeği	2	2	43.	Uzay	1	1
21.	Sevimli bir maymun	1	1	44.	Özel bir alet	1	1
22.	Tablo	1	1	45.	Kaktüs	1	1
23.	Teknoloji	1	1		TOPLAM	100	100

1. Okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?

Tablo 3’de okul öncesi öğretmenlerin “çocuk” kavramına ilişkin geliştirmiş oldukları metaforlar sıklık derecesine göre verilmiştir. Toplam 45 metafor üretmişlerdir ancak birden fazla sıklıkta oluşturulan metaforlar 19 adettir.

2. Okul öncesi öğretmenlerin “çocuk” kavramına yönelik sahip oldukları metaforların oluşturduğu kategoriler

Çalışma grubundan elde edilen verilere uygun olarak ortak özellikleri bakımından gerekçeleri ortak özellikleri taşıyan metaforlar gruplandırılmış ve her grup bir kategori oluşturmuştur. Buna göre bu araştırmada oluşturulan kategori sayısı 10’dur.

Tablo 4. “Çocuk” Kavramına Yönelik Metaforların Oluşturduğu Kategoriler

Kategoriler	Metaforlar	Metafor frekansı	Metafor adeti
1. Yansıtıcı olarak çocuk	Yankı(1), Ayna(5), Toprak(1), Sevimli bir maymun(1), Tablo(1), Defter(1), Yıldız(1)	11	7
2. Pasif bir alıcı olarak çocuk	Sünger(2), Bilgisayar(3), Defter(2), Boş bir kaset, cd(6), Donmamış beton(2), Kamera, teyp(3) Aç insan(2),	20	7

3. Gelişen bir varlık olarak çocuk	Teknoloji(1), Gökkuşuğu(1), Ayçiçeği(2), Ayna(1), Yıldız(1)	6	5
4. Değerli bir varlık olarak çocuk	Elmas mücevher(3), Kutsal mekan(1), Açılmamış gonca gül(1), Işıltı(1)	6	4
5. Şekillendirilebilen bir hammadde olarak çocuk	Su(1), Rüya(1), Hamur(14), Uçurtma(1), Ağaç(1), Çiçek(1), Yemek malzemesi(1), Mahsul(1)	21	8
6. Mutluluk kaynağı olarak çocuk	Gülücük(1), Komedyen(1), Ruhun gıdası(4), Enerji bombası(1)	7	4
7. Safılık ve sevginin kaynağı olarak çocuk	Huzur(1), Sevgi(3), Melek(4), Özgür ruh(1), Açılmamış tertemiz bir mektup(1),	10	5
8. Toplumun ve geleceğin temeli olarak çocuk	Hücre(1), Gelecek(2), Dört mevsim(1), Yıldız(1)	5	4
9. Bilinmeyen gizemli bir varlık olarak çocuk	Gizli bir kutu, hazine(2), Beyin fırtınası(1), Deniz(1), Uzay(1), Özel bir alet(1), Açılmamış tertemiz mektup(1)	7	6
10. İlgiye ve bakıma muhtaç bir varlık olarak çocuk	Çiçek(4), Ağaç(2), Kaktüs(1)	7	3
TOPLAM		100	53

Kavramsal kategoriler

1. Yansıtıcı olarak çocuk: Bu kategoriyi 11 okul öncesi öğretmeni ve 7 metafor temsil etmektedir(bakınız Tablo 4). Bu kategoride yankı(1), ayna(5), toprak (1), sevimli maymun(1), tablo(1), defter(1), yıldız(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride bulunan öğretmenlerin ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- “Çocuk yankı gibidir çünkü sen güzeli söylersen en masum haliyle karşılık verir, çirkini ve küfrü öğretirsen.” (Ö6)
- “Çocuk ayna gibidir çünkü gördüğü her şeyi yansıtır.” (Ö54)
- “Çocuk sevimli bir maymun gibidir çünkü ne görürse onu taklit eder.” (Ö48)
- “Çocuk ayna gibidir çünkü ona gösterilen sevgiyi, ilgiyi ve eğitimi yansıtır.” (Ö92)
- “Çocuk tablo gibidir çünkü o tabloya ne çizmek isterseniz ve çizerseniz sonuç o olacaktır.” (Ö93)

2. Pasif bir alıcı olarak çocuk: Bu kategoriyi 20 okul öncesi öğretmeni ve 7 metafor temsil etmektedir (bakınız Tablo 4). Bu kategoride Sünger(2), Bilgisayar(3), Defter(2), Boş bir kaset, cd(6), Donmamış beton(2), Kamera, teyp(3) Aç insan(2) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- “Çocuk defter gibidir çünkü üzerine ne düşerse izi kalır.” (Ö7)
- “Çocuk boş bir cd, kaset gibidir çünkü yetişkinlerin yaptığı her şeyi görür ve kaydeder. Daha sonra yetiştikten gördüğü davranışı sergiler.” (Ö36)
- “Çocuk aç insan gibidir çünkü hangi karakteri yüklersen onu alır ve doyuma ulaşır.” (Ö57)
- “Çocuk donmamış beton gibidir üzerine ne düşerse iz yapar.” (Ö39)

3. Gelişen bir varlık olarak çocuk: Bu kategoriyi 6 okul öncesi öğretmeni ve 5 metafor temsil etmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Teknoloji(1), Gökkuşuğu(1), Ayçiçeği(2), Ayna(1), Yıldız(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- “Çocuk teknoloji gibidir çünkü değişimine, gelişimine, hızına ve nasıl çalıştığını bilmediğim mekanizmalarına (akıllarına) yetişmek imkansız.” (Ö3)
- “Çocuk gökkuşağıdır çünkü hayal güçleri gelişmiştir çok renklidir ve her şeye ayak uydurabilirler.” (Ö49)
- “Çocuk ayçiçeği gibidir çünkü onu yönleri hep güneşe dönüktür, ona benzerler ondan beslenir gelişir ve büyürler” (Ö56)

4. Değerli bir varlık olarak çocuk: Bu kategoriyi 6 okul öncesi öğretmeni ve 4 metafor temsil etmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Elmas mücevher(3), Kutsal mekan(1), Açılmamış gonca gül(1), Işıltı(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örnekler yer verilmiştir.

- “Çocuk elmas mücevher gibidir çünkü çok kıymetlidir hem herkes görsün istersin hem de gözün gibi korursun.” (Ö44)
- “Çocuk kutsal mekan gibidir çünkü dünyanın merkezinde sanır kendini, her şey onun istediği gibi olsun ister.” (Ö47)
- “Çocuk açılmamış gonca gül gibidir çünkü çok değerlidir.” (Ö71)

5. Şekillendirilebilen bir hammadde olarak çocuk: Çocuğu işlenebilen, şekillenebilen, yön verilebilen bir varlık olarak görenlerin oluşturduğu bu kategori, 21 okul öncesi öğretmeni ve 8 metaforla temsil edilmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Su(1), Rüya(1), Hamur(14), Uçurtma(1), Ağaç(1), Çiçek(1), Yemek malzemesi(1), Mahsul(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örnekler yer verilmiştir.

- “Çocuk hamur gibidir çünkü nasıl şekil vermek istersen o şekli alır. Şekil veren kişinin mahareti önemlidir.” (Ö14)
- “Çocuk su gibidir çünkü sen nereye yön verirsen oraya akar.” (Ö1)
- “Çocuk rüya gibidir çünkü rüyalar bilinçaltının yansımasıdır. Bu rüyayı hayra ve şerre yormak, rüyayı kabusla çevirmek senin elinde. Senin kişiliğin nasılsa rüyanda öyledir.” (Ö2)
- “Çocuk uçurma gibidir çünkü güvenli bir el tutsun ister elini ama o el değil kendisi olsun yön veren gideceği yöne. Kendisine uygun bir rüzgar eşliğinde özgürce süzülme ister çocuk, ucsuz bucaksız gökyüzünde, bazen savrulur, bazen düşecek gibi olur ama tekrar yükselir, tekrar dengeli bulur. Yeter ki ona uçuşma şansı tanıyın, yeter ki onu savuran her rüzgara karşı güçlü bir elin onu daima tuttuğunu bilsin.” (Ö17)

6. Mutluluk ve neşe kaynağı olarak çocuk: Çocuğu çevresine mutluluk ve neşe veren bir varlık olarak görenlerin oluşturduğu bu kategori 7 okul öncesi öğretmeni ve 4 metaforla temsil edilmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Gülücük(1), Komedyen(1), Ruhun gıdası(4), Enerji bombası(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örnekler yer verilmiştir.

- “Çocuk komedyen gibidir çünkü ne söyleyip de seni güldüreceğini asla bilemezsin.” (Ö21)
- “Çocuk gülücük gibidir çünkü bir saniye sonrası için bir yaşama ve mutlu olma sebebi verir. Bir gülümseme (çocuk) etrafına yaydığı enerjiyle her şeyi olumlu kılar.” (Ö4)
- “Çocuk ruhun gıdası gibidir çünkü her eve mutluluk verir.” (Ö34)

7. Sağlık ve sevginin kaynağı olarak çocuk: Çocuğu sağlık ve sevginin kaynağı olan bir varlık olarak görenlerin oluşturduğu bu kategori 10 öğretmen ve 5 metaforla temsil edilmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Huzur(1), Sevgi(3), Melek(4), Özgür ruh(1), Açılmamış tertemiz bir mektup(1), gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- *“Çocuk sevgi gibidir çünkü düşündüğünü doğrudan ifade eden, herkesi koşulsuz ve doğrudan seven enerji dolu bunu yansıtan küçük birer insanlardır.” (Ö89)*
- *“Çocuk açılmamış tertemiz bir mektuptur çünkü hiç kir barındırmaz.” (Ö81)*
- *“Çocuk sevgi gibidir çünkü sevgi karşılık beklemeden sevmektir. Nafile bir nefret bile sevgiden gelir. Çocuğa kızsın ama sevgiden, bir yerine en ufak bir zarar gelmesin diye korkudandır. Her yıl bir yığın çocuk gelir ve senenin sonunda hepsini kendi evladın gibi seversin sadece çocuk olduğu için amaçsız saf bir sevgi.” (Ö9)*

8. Toplumun ve geleceğin temeli olarak çocuk: Çocuğu toplumun ve geleceğin temeli, teminatı olarak görenlerin oluşturduğu bu kategori 5 öğretmen ve 4 metaforla temsil edilmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Hücre(1), Gelecek(2), Dört mevsim(1), Yıldız(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- *“Çocuk hücre gibidir çünkü hücreler ne kadar sağlıklı olursa dokular ve organlar o kadar sağlıklı olur.” (Ö24)*
- *“Çocuk gelecek gibidir çünkü onlarsız hayat yok olur, bir gelecekte bahsetmek imkansızdır.” (Ö28)*
- *“Çocuk dört mevsim gibidir çünkü yaşamın her kesitini temsil ettiği yönleri vardır.” (Ö40)*

9. Bilinmeyen gizemli bir varlık olarak çocuk: Bu kategoriyi 7 okul öncesi öğretmeni ve 5 metafor temsil etmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride Gizli bir kutu, hazine(2), Beyin fırtınası(1), Deniz(1), Uzay(1), Özel bir alet(1), Açılmamış tertemiz mektup(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- *“Çocuk gizli bir kutu, hazine gibidir çünkü içinde büyük bir cevher gizlidir ve o cevheri bulmak bizim elimizdedir.” (Ö28)*
- *“Çocuk gizli bir kutu, hazine gibidir çünkü her açıldığında başka bir güzellik sunar.” (Ö78)*
- *“Çocuk açılmamış tertemiz mektup gibidir çünkü içinde ne taşıdığını açmadan bilemeyiz.” (Ö91)*
- *“Çocuk uzay gibidir çünkü her yönden farklı ışıklar farklı tonlar yansıtır.” (Ö63)*

10. İlgiye ve bakıma muhtaç bir varlık olarak çocuk: Bu kategoriyi 7 okul öncesi öğretmeni ve 3 metafor temsil etmektedir (bakınız Tablo4). Bu kategoride çiçek (4), ağaç(2), kaktüs(1) gibi metaforlar bulunmaktadır. Aşağıda bu kategoride yer alan öğretmen ifadelerinden örneklere yer verilmiştir.

- *“Çocuk ağaç gibidir çünkü ilgi gösterdikçe yeşerir ve meyve verir.” (Ö25)*
- *“Çocuk çiçek gibidir çünkü hastalandı mı hemen solar bakmazsan küser.” (Ö46)*
- *“Çocuk kaktüs gibidir çünkü sevgisiz ve sert yaklaşırsan dikenleri batır.” (Ö76)*

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin çocuk kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgelerini (metaforları) kullanarak okulöncesi öğretmenlerin çocuklarla ilgili algılarını tespit etmek ve bu metaforları belli kavramsal kategoriler altında toplamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yapılan bu araştırmanın sonucunda “çocuk” kavramının açıklanabilmesi için çok sayıda metafora ihtiyaç vardır. Bu çalışmada grubunda bulunan 100 okulöncesi toplam 45 adet metafor üretmişlerdir. “Çocuk” kavramı için okul öncesi öğretmenleri; “melek”, “sünger”, “yıldız”, “ışığı”, “hamur”, “kutsal mekan” “açılmamış tertemiz bir mektup”, “hücre”, “gelecek” gibi kullanmışlardır. Weade ve Ernst’in (1990) belirttiği gibi “Metaforlar seçmecidir ve tanımlamaya çalıştıkları olgunun sadece bir parçasını temsil ederler, tümünü değil.”

Araştırma sonucunda okul öncesi öğretmen “Çocuk” kavramına ilişkin 72 adet geçerli metafor üretmişlerdir. Diğer farklı kavram ya da olgularla ilgili metafor çalışmalarında da benzer bir durum söz konusudur. Örneğin; İnbar (1996) çalışmasında “öğrenci”, “öğretmen”, “okul yöneticisi” ve “okul” kavramına ilişkin, Hacıfazlıoğlu ve ark. (2011) çalışmalarında okul yöneticilerin “teknoloji liderliği” kavramına ilişkin, Ertan Kartos (2011) çalışmasında “liderlik” kavramına ilişkin, Saban (2009) çalışmasında öğretmen adaylarının “öğrenci” kavramına ilişkin, Semerci (2007) çalışmasında “program geliştirme” kavramına ilişkin, Aydın ve Pehlivan (2010) çalışmalarında öğretmen adaylarının “öğrenci” ve “öğretmen” kavramına ilişkin, Aydın ve Ünalı (2010) çalışmalarında coğrafya öğretmen adaylarının “coğrafya” kavramına ilişkin, Aydoğdu (2008) çalışmasında “okul” kavramına ilişkin, Töremen ve Döş (2009) çalışmalarında “müfettiş” kavramına ilişkin yaptıkları metafor çalışmalarında öne çıkan bir sonuç; ilgili kavram ya da olgularla ilgili çalışma grubundaki katılımcılar tarafından çok sayıda metaforun üretilmiş olmasıdır.

Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk kavramına ilişkin oluşturdukları metaforları kavramsal kategorilere ayırdığımızda en çok metafor bulunan kategorinin “şekillendirilebilen bir hammadde olarak çocuk” olduğunu görmekteyiz. Okul öncesi öğretmenler bu kategoride tam 8 adet metafor üretmişlerdir ve çalışma grubunun %21’i bu kategoride bulunmaktadır. Bu kategoriyi “pasif bir alıcı olarak çocuk” kategorisi takip etmektedir. Okul öncesi öğretmenler bu kategoride tam 7 adet metafor üretmişlerdir ve çalışma grubunun %20’i bu kategoride bulunmaktadır. En az metafor üretilen kategori “ ilgiye ve bakıma muhtaç bir varlık olarak çocuk” kategorisidir. Bu kategoride 3 metafor üretilmiştir.

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin çocuğu nasıl algıladıklarını ortaya koymak için bazı ipuçları vermektedir. Metaforlar, okul öncesi öğretmenlerinin “Çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları anlamada, açığa çıkarmada ve açıklamada güçlü birer *araştırma aracı* olarak kullanılabilir.

Metaforlar, öğretmenlerin eğitim ve öğretim esnasında belli olgulara ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri açığa çıkarmada, anlamada ve (belki de onları) değiştirmede güçlü bir “pedagojik araç” olarak kullanılabilir. Bu yolla öğretmenlerin belli eğitimsel olgulara ilişkin kendi zihinlerinde oluşturdukları şemaları anlamaları ve gerekirse onları yeniden yapılandırmaları sağlanabilir. Gillis ve Johnson’un (2002) da oldukça ikna edici bir tarzda ifade ettiği gibi, metaforlar “... olmak istediğimiz veya olmadığımız, olageldiğimiz ve olmaktan kaçındığımız ve dahi olabileceğimiz benlik [ya da öğretmenlik] algısını anlamamıza yardımcı olurlar.” (Akt: Saban, 2008)

Bu araştırma “çocuk” olgusu üzerine yapılmış bir çalışmadır. Metaforlara yönelik araştırmalar benzer ve farklı konularda yapılabilir.

Bu araştırma sadece okul öncesi öğretmenleri üzerinde yapılmış bir çalışmadır. Aynı ya da benzer konular anneler, babalar, yöneticiler, öğrenciler ve öğretmen adayları ile yapılabilir.

Not: Bu çalışma 25-27 Nisan 2013 tarihlerinde Antalya’da 28 Ülkenin katılımıyla düzenlenen “International Conference on New Trends in Education - ICONTE-2013”da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Aral, N., Kandır, A. Ve Can Yaşar, M. (2003). Okul Öncesi Eğitim 1. 2. Baskı. İstanbul: Ya-Pa Yayıncılık.

Aydın, F., Eser Ünalı, Ü. (2010). Coğrafya Öğretmen Adaylarının “Coğrafya” Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yardımıyla Analizi, International Online Journal Of Educational Sciences, 2010, 2(2),

Aydın, İ. S., Pehlivan, A. (2010). Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” Ve “Öğrenci” Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 5/3

Aydoğdu, E. (2008). İlköğretim Okullarındaki Öğrenci Ve Öğretmenlerin Sahip Oldukları Okul Algıları İle İdeal Okul Algılarının Metaforlar Yardımıyla Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir

Çelikten, M., Şanal, M., Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik Mesleği Ve Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 19 Yıl*

Dağlıoğlu, H.E.(2012). Okul Öncesi Öğretmenin Özellikleri Ve Okul Öncesi Eğitime Öğretmen Yetiştirme. *Okul Öncesi Eğitime Giriş*. Edt: Gelengül Haktanır. 6. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık
Ertan Kantos, Z. (2011). Örgüt Metaforlarında Liderlik: Kavramsal Bir Çözümleme, Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi – Journal Of Educational Sciences Research, Cilt:1 , Sayı:1

Güveli, E., İpek, A. S., Atasoy, E., Güveli, H. (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Matematik Kavramına Yönelik Metafor Algıları, Turkish Journal Of Computer And Mathematics Education, Vol.2 No.2

Hacıfazlıoğlu, Ö., Karadeniz, Ş., Dalgıç, G. (2011). Okul Yöneticilerinin Teknoloji Liderliğine İlişkin Algıları: Metafor Analizi Örneği, Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi – Journal Of Educational Sciences Research, Cilt: 1 Sayı: 1

Inbar, D. (1996). The Free Educational Prison: Metaphors And İmages. Educational Research, 38(1),

Kovesces, Z. (2010). Metaphor, A Pratical Introduction, Oxford Univercity Press, Secound Edition, Newyork

Lakoff, G. (1993). Metaphor And Thought, Cambridge Univercity Press, Edit By Andrew Ortony

Ömeroğlu, E., Yaflar, M. C. (2004). Okul Öncesi Eğitim. Görüş Dergisi.

Öztürk, Ç. (2007). Sosyal Bilgiler, Sınıf Ve Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının ‘Coğrafya’ Kavramına Yönelik Metafor Durumları, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad) Cilt 8, Sayı 2

Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar, Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Yaz 2008

Saban, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Öğrenci Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Zihinsel İmgeler, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(2)

Saban, A., Koçbeker, B.N. & Saban, A. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğretmen Kavramına İlişkin Algılarının Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice),6(2),

Semerci, Ç. (2007) “Program Geliştirme” Kavramına İlişkin Metaforlarla Yeni İlköğretim Programına Farklı Bir Bakış, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2007 Cilt : 31 No:2

Tepeli, K., Arı, R. (2011). Okul Öncesi Eğitim Öğretmeni Ve Öğretmen Adaylarının İletişim Ve Sosyal Becerilerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 26

Töremen, F. Ve Döş, İ. (2009). İlköğretim Öğretmenlerinin Müfettişlik Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (Educational Sciences: Theory & Practice), 9(4),

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara; Seçkin Yayıncılık

Weade, R., & Ernst, G. (1990). Pictures Of Life İn Classrooms, And The Search For Metaphors To Frame Them. Theory Into Practice, 29(2),